

โครงการวิจัย

ด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เรื่อง สรงน้ำพระธาตุ : สื่อพิธีกรรมประติษฐานในการพัฒนา
สุขภาวะผู้สูงอายุ ชุมชนท่าช้าง ต.บ่อแฮ้ว อ.เมือง จ.ลำปาง

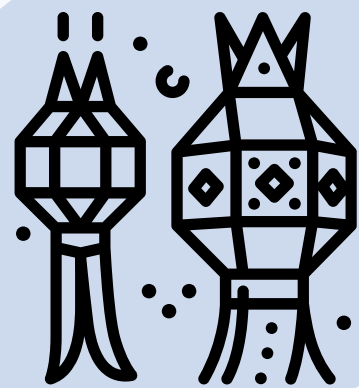
โดย

อาจารย์ ดร.อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ

อาจารย์ ดร.จิรวรรณ รักชาติ

อาจารย์สุรัชย์ ศรีนรินทร์

คณะศิลปศาสตร์

กองส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

สรagnaพระธาตุ: สื่อพิธีกรรมประดิษฐ์ในการพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุ
ชุมชนท่าข้าว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง¹

The Buddha's Relics: Invented Ritual Media of Elderly well being development,
Tha Khua Community Bo Haeo sub district, Mueang Lampang district,
Lampang province

อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ² จิรวัดน์ รักชาติ³ สุรัชชัย ศรีนรจันทร⁴
Ittipong Thongsrikate², Jirawat Rugchat³, Surachai Srinorajan⁴

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสื่อพิธีกรรมในการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุบ้านท่าข้าว ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำกลุ่มโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 2 คน ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จำนวน 3 คน และผู้สูงอายุ จำนวน 4 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า การสรagnaพระธาตุ เป็นสื่อพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านชุมชนท่าข้าว ตำบลบ่อแฮ้ว จังหวัดลำปาง ได้นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสุขภาวะให้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่เข้ามามีบทบาทในการทำกิจกรรมร่วมกันกับวัดท่าข้าว และใช้กิจกรรมนี้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสุขภาวะของตนเองใน 4 มิติ คือ 1) สุขภาวะทางกาย 2) สุขภาวะทางจิต 3) สุขภาวะทางสังคม และ 4) สุขภาวะทางจิตวิญญาณ ซึ่งเกิดขึ้นมาจากภูมิปัญญาที่ผ่านการสืบทอดมาอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์ของภูมิภาคนี้

คำสำคัญ : สรagnaพระธาตุ; พิธีกรรมประดิษฐ์; การพัฒนาสุขภาวะ; ผู้สูงอายุ

Abstract

The purpose of this paper was to investigate ritual media of elderly well-being development, Tha Khua community Bo Haeo sub-district Mueang Lampang district Lampang province. The study employed a qualitative research method. Data were collected through in-depth interview conducted with tow leader of the elderly school, three community leaders, and four elderly. Obtained data were analyzed by using content analysis. Results of the study revealed that the buddha's relics were

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง การพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุโดยใช้ภูมิปัญญาล้านนาเป็นฐาน

² อาจารย์ ดร. ประจักษ์กลุ่มวิชาสหวิทยาการสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (Lecturer Ph.D., Interdisciplinary Studies of Social Science, Faculty of Liberal Art, Maejo University) Email: thongsrikatei@gmail.com

³ อาจารย์ ดร. ประจักษ์กลุ่มวิชาสหวิทยาการสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (Lecturer Ph.D., Interdisciplinary Studies of Social Science, Faculty of Liberal Art, Maejo University) Email: jira_r@hotmail.com

⁴ อาจารย์ ดร.ประจักษ์ .สาขานิตศาสตร์บูรณาการ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (Lecturer, Integrated Communication, Faculty of Liberal Art, Maejo University) Email: surachai-s@mju.ac.th

ritual media of Ban Tha Khua community, Bo Haeo sub-district, Mueang Lampang district, Lampang province have applied to improve the health of the people in the community. Especially the elderly who plays a role in doing activities together with the temple and use this activity as a tool to improve one. health in 4 dimensions: 1) physical well being 2) mental well being 3) social well being and 4) spiritual well being arises from wisdom passed down through the history of this region

Keywords: The Buddha's Relics; Invented Ritual Media; well being development; Elderly

บทนำ

จำนวนผู้สูงอายุในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในแต่ละปี โดยในปี 2565 มีจำนวนผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 18.3 ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ หรือจำนวน 12,116,199 คน (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565) ซึ่งถือได้ว่าประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) มากขึ้นเรื่อย ๆ ตามคำนิยามขององค์การสหประชาชาติที่ว่า เมื่อประเทศใดมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นสัดส่วนระหว่างร้อยละ 10-20 ของประชากรทั้งประเทศ ถือว่าเป็นประเทศที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และหากมีสัดส่วนเกินร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ จะถือว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society)

ภาคเหนือ เป็นภูมิภาคที่เข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ จำนวนตัวเลขผู้สูงอายุจาก 8 จังหวัดภาคเหนือ ประกอบด้วย เชียงใหม่ เชียงราย แพร่ น่าน พะเยา ลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน มีจำนวนตัวเลขผู้สูงอายุสูงถึง 1,299,227 คน (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565) ขณะเดียวกันทิศทางการศึกษาทางประชากรศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้ปรับเปลี่ยนทิศทางการศึกษาขนาดและโครงสร้างของประชากรมาให้ความสำคัญกับการศึกษาคุณภาพของประชากรที่ดำรงอยู่ในมิติต่างๆเพิ่มขึ้น ทั้งในด้านสังคมและวัฒนธรรม และเชื่อว่าการที่ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีจะนำมาสู่การเป็นผู้สูงอายุที่พึ่งตนเองได้และยังประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจและสังคม (มณฑกานต์ ฉิมมามี, 2557) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลตนเองของผู้สูงอายุที่มาจากบริบท สภาพแวดล้อมและภูมิปัญญาที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่

ภูมิปัญญาล้านนา (Lanna Wisdom) เป็นภูมิปัญญาที่มีแบบแผนที่เป็นเอกลักษณ์ เนื่องจากดินแดนแถบนี้เคยเป็นอาณาจักรล้านนาในอดีตและมีความเจริญงอกงามในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย วัฒนธรรมการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาความรู้ด้านต่างๆ ทั้งความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีสามารถสังเกตและสัมผัสได้จากวิถีชีวิต พฤติกรรม หรือบุคลิกภาพของผู้คนที่ส่วนมากมีบรรพบุรุษสืบสายมาจากผู้ที่ตั้งถิ่นฐานในดินแดนอาณาจักรล้านนาในอดีต (คันสนีย์ กระจำโนม, 2556) โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีปฏิบัติของผู้สูงอายุที่ยังคงผูกพันอยู่กับเรื่องทางศาสนา การอยู่อาศัย และการรับประทานอาหารที่บ้านที่มีไขมันน้อยและหาได้จากธรรมชาติในท้องถิ่น ส่งผลให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงเป็นปกติสุข ไม่มีโรคประจำตัว (สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, 2550) ตลอดจนการดูแลสุขภาพที่ได้นำเอาความเชื่อ ความศรัทธาและทรัพยากรในท้องถิ่น มาใช้ในการดูแลสุขภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ (สามารถ ใจเตี้ย, 2561)

ภูมิปัญญาล้านนานอกจากเป็นความรู้ที่สั่งสมกันมาอย่างยาวนานแล้วไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิต วิธีการปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ยังสะท้อนให้เห็นภาพวัฒนธรรมของคนล้านนาที่อาจนำมาพัฒนาในมิติของสื่อเพื่อก่อให้เกิดการปฏิบัติที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพะให้กับผู้สูงอายุได้อีกทางหนึ่ง ขวพรพรรณ จันทร์ประสิทธิ์และคณะ (2563) ได้กล่าวถึง การนำภูมิปัญญาล้านนาในลักษณะของสื่อภูมิปัญญาที่ปรากฏในพิธีกรรมเกี่ยวกับการสืบทอดอายุและเรียกขวัญกำลังใจให้กับผู้สูงอายุภายหลังการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บจนหาย ด้วยการสืบทอด และการสงเคราะห์

**การประชุมวิชาการระดับชาติศิลปศาสตรวิชาการ ครั้งที่ 2 :
ภาษา วัฒนธรรม การสื่อสาร และสุขภาพกับนวัตกรรมการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน
วันที่ 26 สิงหาคม 2565**

บุชาเทียน เช่นเดียวกับงานวิจัยของมะยูรี วงศ์กานกลม (2561) ผู้สูงอายุในอีสานได้นำภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้ในการดูแลสุขภาพจิตด้วยการใช้พิธีผูกเสี่ยว พิธีเหยาและบายศรีสู่ขวัญ เพื่อให้ตนเองมีอายุยืนยาวและปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ขณะที่งานวิจัยของอรทยา สารมาศและคณะ (2563) กล่าวถึงการผลิตสื่อที่เป็นสิ่งที่มีผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิตและสามารถส่งต่อสื่อที่ตนเองได้ผลิตขึ้นไปให้กับผู้อื่นในการพัฒนาสุขภาพ ด้วยการเล่าเรื่องราวประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุและนำมาจัดทำเป็นสื่อในรูปแบบของผลงานศิลปะที่สื่อความหมายช่วยให้ลด หรือชะลอภาวะความเสื่อมถอยที่เกิดขึ้นในร่างกาย จิตใจ สังคมและปัญญาให้กับผู้สูงอายุได้

การสงฆ์พระธาตุ เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ชาวล้านนาได้ปฏิบัติควบคู่มากับการบูชาพระธาตุ ซึ่งในภาคเหนือของประเทศไทยมีการแต่งตำนานเกี่ยวกับพระธาตุไว้มากมาย เช่น ตำนานพระธาตุหริภุญไชย ตำนานพระธาตุเจ้าจอมทอง เป็นต้น ซึ่งกล่าวถึงการเสด็จของพระพุทธเจ้าที่ได้มาโปรดสัตว์ในสุวรรณภูมิ ทรงเหาะมาโปรดชนหลายพวกหลายเหล่า เช่น พวกเมง พวกลัวะ พวกไท และพวกที่อยู่ที่ราบราบมากมายหลายแห่ง ทรงมอบพระเกศาธาตุให้กับพวกที่อยู่ที่ราบและพวกที่อยู่ที่สูงก็ประทับรอยพระพุทธรูปไว้ให้บูชาสักการะ เป็นต้น (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546 อ้างใน ปธานชัย วายุโชติ, 2559) การสงฆ์พระธาตุจะมีพิธีกรรมอื่น ๆ ประกอบอีกมากมาย เช่น การทำบุญตักบาตร พระสงฆ์ การฟังเทศน์ฟังธรรม การสงฆ์พระธาตุ การถวายเครื่องสักการะ เป็นต้น เพื่อเป็นสิ่งแสดงออกถึงการเคารพต่อพระธาตุที่เป็นตัวแทนขอพระพุทธเจ้า

ชุมชนบ้านท่าข้าว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นชุมชนหนึ่งที่จัดให้มีประเพณีสงฆ์พระธาตุทว่าประเพณีการสงฆ์พระธาตุที่เกิดขึ้นมานั้น เป็นประเพณีจัดขึ้นพร้อมกับพระธาตุเจดีย์ที่เพิ่งสร้างแล้วเสร็จในปี 2562 ซึ่งแต่เดิมไม่มีประเพณีนี้ในชุมชน หรือประเพณีพิธีกรรมการสงฆ์พระธาตุขึ้นมาเพื่อเป็นกิจกรรมหนึ่งของชุมชน และได้รับการตอบรับจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุ ดังนั้นบทบาทความนี้จึงสนใจพิธีกรรมสงฆ์พระธาตุ ซึ่งเป็นสื่อพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านท่าข้าวว่ามีส่วนช่วยในการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุอย่างไร จากการได้เข้าร่วมในพิธีกรรมนี้ โดยใช้กรอบการวิเคราะห์คุณลักษณะ (Attribute Analysis) สื่อพื้นบ้านของกาญจนา แก้วเทพ (2549) และการการพัฒนาสุขภาพใน 4 มิติ คือ มิติทางกาย มิติทางจิตใจ มิติทางสังคม และมิติทางจิตวิญญาณ เพื่อแสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนในการก่อให้เกิดการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุ และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปประยุกต์ใช้ หรือจัดกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้สูงอายุต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสื่อพิธีกรรมในการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุชุมชนท่าข้าว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

วิธีการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย การวิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นวิธีการศึกษาที่มีเป้าหมายเพื่อหาความจริงโดยการพิจารณาปรากฏการณ์จากสภาพแวดล้อมตามความจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น จากการสังเกตโดยเข้าไปอยู่ในชุมชนที่ศึกษา ประกอบกับการสนทนาพูดคุยและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (ศิริพร จิรวัดนกุล, 2555) เป็นการศึกษาแห่งโลกความเป็นจริงภายใต้สถานการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติ เปิดกว้างด้วยแนวการวิเคราะห์แบบอุปนัย ให้ความสำคัญแก่การทำความเข้าใจ

**การประชุมวิชาการระดับชาติศิลปศาสตรวิชาการ ครั้งที่ 2 :
ภาษา วัฒนธรรม การสื่อสาร และสุขภาพกับนวัตกรรมการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน
วันศุกร์ที่ 26 สิงหาคม 2565**

เข้าใจแบบองค์รวม (Holistic View) ภายในบริบทของสิ่งที่ศึกษา เพื่อทำความเข้าใจพลวัตของปรากฏการณ์ ให้ความสำคัญแก่การศึกษาเฉพาะกรณีทั้งหมดที่เป็นไปได้ (ชาย โปธิสิตา, 2556) ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างลุ่มลึกในประเด็นเรื่องสื่อพิธีกรรมในการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุชุมชนท่าซัว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิงที่อาศัยอยู่ในชุมชนท่าซัว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด 9 คน แบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็น 3 ระดับ ใช้การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยแบ่งตามระดับของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ระดับลึก ดังนี้

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับองค์กร ได้แก่ ผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่การวิจัย ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุประจำตำบล รองประธาน หรือ เลขาฯ เป็นต้น มีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ร่วมวิจัย คือ 1) ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งในองค์กรมาแล้วไม่ต่ำกว่า 1 ปี 2) สามารถอ่าน เขียนและสื่อสารภาษาไทยได้ 3) มีสติสัมปชัญญะ ไม่มีปัญหาสุขภาพร้ายแรง และ 4) มีความยินยอม/สมัครใจในการให้ข้อมูล จำนวน 2 คน

2) ผู้ให้ข้อมูลระดับชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่อยู่ในพื้นที่การวิจัย ได้แก่ ประธานชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน มีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ร่วมวิจัย คือ 1) อาศัยอยู่ในชุมชนที่เป็นพื้นที่วิจัยมาแล้วไม่ต่ำกว่า 1 ปี 2) สามารถอ่าน เขียนและสื่อสารภาษาไทยได้ และ 3) มีความยินยอม/สมัครใจในการให้ข้อมูล จำนวน 3 คน

3) ผู้ให้ข้อมูลระดับปัจเจก ได้แก่ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิงที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกและอาศัยอยู่ในพื้นที่การวิจัย มีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ร่วมวิจัย คือ 1) เป็นผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป 2) สามารถอ่าน เขียนและสื่อสารภาษาไทยได้ 3) มีสติสัมปชัญญะ ไม่มีปัญหาสุขภาพร้ายแรง และ 4) มีความยินยอม/สมัครใจในการให้ข้อมูล จำนวน 4 คน

เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) ที่ได้จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง แนวทางในการสร้างเครื่องมือมีการกำหนดกรอบประเด็นให้ครอบคลุมเนื้อหาตามแนวคิดและทฤษฎี และผ่านการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการเข้าถึงข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ใช้ การเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชนและเจ้าหน้าที่ในการช่วยประสานงานและการติดต่อประสานงานผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยตัวผู้วิจัยเอง เมื่อพบกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้แนะนำตนเองและชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ก่อนจะทำการสัมภาษณ์ทุกครั้ง หากผู้ให้ข้อมูลไม่สะดวกในการให้ข้อมูลแต่ละครั้งได้มีการนัดหมายเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง

การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การวิจัยใช้การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ประกอบด้วย การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้มาจากแต่ละแหล่งนั้นมีความเหมือนกันหรือไม่ที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนา การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูล (Investigator Triangulation) เมื่อสลับผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูล ข้อมูลที่ได้รับมานั้นมีความแตกต่างกันหรือไม่ และตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บข้อมูล (Method Triangulation) เพื่อเปรียบเทียบว่าข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์และการสนทนาที่แตกต่างกัน ข้อมูลที่ได้มานั้นมีความสอดคล้องกันหรือไม่

**การประชุมวิชาการระดับชาติศิลปศาสตรวิชาการ ครั้งที่ 2 :
ภาษา วัฒนธรรม การสื่อสาร และสุขภาพกับนวัตกรรมการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน
วันศุกร์ที่ 26 สิงหาคม 2565**

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการนำเทปเสียงที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเป็นเนื้อความแบบคำต่อคำ แยกบทสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล พร้อมตรวจสอบความถูกต้อง กำหนดรหัสให้กับข้อความ หรือเนื้อความที่ได้จากการทบทวนเอกสาร งานวิจัย และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และเรียบเรียงเพื่อจัดกลุ่มสำหรับตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

การพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิจัยนี้ได้ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการวิจัยในมนุษย์มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ รหัส PYU_REC No.65/003

ผลการวิจัย

บทความวิจัยเรื่อง สรงน้ำพระธาตุ: สื่อพิธีกรรมประดิษฐ์ในการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุชุมชนท่าข้าว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้แบ่งผลการวิจัยออกเป็น 2 ประเด็น ประกอบด้วย 1) บริบทชุมชน 2) การสรงน้ำพระธาตุกับการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยมีรายละเอียดของผลการศึกษา ดังนี้

1) บริบทชุมชนบ้านท่าข้าว

ชุมชนท่าข้าว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองจังหวัดลำปาง สามารถเดินทางเข้าไปยังตัวเมืองลำปางและอำเภอห้างฉัตร รวมถึงอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดลำปางได้อย่างสะดวก ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และอาชีพรับจ้างที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ภายในชุมชนสามารถพบเห็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรม การทำนาข้าว และทำสวน ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากมีระบบชลประทานค่อนข้างดี และพื้นที่นาบางส่วนกลายมาเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและมีการจัดสรรพื้นที่เพื่อแบ่งขายให้กับคนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ชาวบ้านในชุมชนต่างช่วยเหลือพึ่งพากันเมื่อมีกิจกรรมและงานที่จัดขึ้นในชุมชน ภายในชุมชนมีกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มกองทุนเงินล้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. รวมทั้งกลุ่มแม่บ้านเย็บผ้า ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ยังคงมีการดำเนินกิจกรรมอยู่อย่างต่อเนื่อง ทว่าในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาอาจมีการทำกิจกรรมน้อยลงเนื่องด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ขณะที่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานบุญประเพณีชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ยังคงดำเนินตามปกติ เช่น การทำบุญ ไหว้พระสวดมนต์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การร่วมพัฒนาชุมชน พัฒนาวัด การทำบุญตามประเพณี เป็นต้น

การรวมตัวกันทำกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุมีความพยายามที่จะจัดตั้งเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งจากคำบอกเล่าของประธานกลุ่มผู้สูงอายุว่าในชุมชนแห่งนี้มีผู้สูงอายุประมาณ 128 คน และมีความต้องการที่จะจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุ แต่ก็ยังไม่ได้มีการก่อตั้งอย่างจริงจังเนื่องจากมีปัญหาข้อจำกัดหลายด้าน

“...ตอนนี้กำลังจะผลักดันอยู่ครับ วัดมีกิจกรรมอย่างผู้สูงอายุก็มีการมารวมตัวกันมาก ทำนั่นทำนี่ จนสำเร็จไปหลายกิจกรรมแล้ว ก็เลยว่าจะเข้าไปขอของบ อบต.มาจัดทำเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุ ถ้ามีโรงเรียนผู้สูงอายุ อาทิตย์หนึ่งเราก็จะมีการจัดกิจกรรมสักครั้งนึง มีคอร์สเรียนสามสี่คอร์สถ้าจบปุ๊บ คนไหนไม่ขาด เราก็จะแจกประกาศนียบัตร...”

(ประธานกลุ่มผู้สูงอายุบ้านท่าข้าว, (สัมภาษณ์), เมษายน 2565)

แม้ว่าภายในชุมชนจะไม่มีโรงเรียนผู้สูงอายุ แต่ก็มีผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งที่เข้ามาร่วมทำกิจกรรมของชุมชนอยู่แล้ว โดยเฉพาะภายในบริเวณวัดท่าข้าว ดังนั้นในปี พ.ศ.2562 จึงได้มีการจัดตั้งศูนย์ผู้สูงอายุวัดท่าข้าวขึ้น ภายใต้การนำ

**การประชุมวิชาการระดับชาติศิลปศาสตรวิชาการ ครั้งที่ 2 :
ภาษา วัฒนธรรม การสื่อสาร และสุขภาพกับนวัตกรรมการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน
วันศุกร์ที่ 26 สิงหาคม 2565**

ของพระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ คำชุม เจ้าอาวาสวัดท่าซัว เป็นกำลังสำคัญในการนำศรัทธาญาติโยมผู้สูงอายุเข้ามาร่วมทำกิจกรรมภายในวัด มีสมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุเข้ามาร่วมกิจกรรมประมาณ 20 คน และการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุในชุมชนผู้ให้ข้อมูลสำคัญส่วนใหญ่กล่าวว่า เป็นสิ่งที่ดี เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่ต้องมีกิจกรรม หรืองานอดิเรกทำ เพื่อป้องกันตนเองจากการเจ็บป่วย การรอม ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดีต่อผู้สูงอายุ ดังคำบอกเล่าของผู้สูงอายุรายหนึ่งได้เล่าให้ฟังว่า

“...ก็ต้องมีกิจกรรมส่งเสริม ให้กับผู้สูงอายุ ต้องให้หัวใจเบิก ปะเคียดบ่หนี ถ้าหมกมุ่นอยู่บ้านเนี่ยอยู่กับลูกกับหลาน บางทีก็เครียด ก็ต้องหาของที่เข้าใจ รวมตัวกันนี้ จะได้บ่เครียด...”

(ผู้สูงอายุบ้านท่าซัว, (สัมภาษณ์), เมษายน 2565)

อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาในชุมชนก็มีหน่วยงานจากภายนอกมาส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมตามกลุ่มที่ปรากฏอยู่ข้างต้น ทว่าการส่งเสริมกิจกรรมเหล่านั้นขาดความต่อเนื่อง และมีข้อจำกัดในส่วนของงบประมาณ ขณะเดียวกันก็มีบางส่วนที่มาจากข้อจำกัดของตัวผู้สูงอายุเอง เช่น ไม่มีเวลาทำกิจกรรมในลักษณะของกิจกรรมที่ต่อเนื่อง เป็นต้น

2) การสงวนน้ำพระธาตุกับการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุ

การสงวนน้ำพระธาตุ เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านในชุมชนท่าซัว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้ริเริ่มให้มีการจัดขึ้นมาตั้งแต่ปี 2562 เนื่องจากวัดท่าซัวได้มีการสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นมานานแล้วเสร็จ โดยพระธาตุเจดีย์มีลักษณะเป็นทรงระฆังคว่ำศิลปะแบบล้านนา โดยมีชื่อว่า “พระธาตุเจดีย์ทันใจมิ่งมงคล” เป็นเสนาสนะสถานที่เพิ่มขึ้นมาของวัดท่าซัว ทางวัดได้กำหนดให้มีประเพณีสงวนน้ำพระธาตุในวันที่ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 (เหนือ) เป็นประจำในทุกปี ทว่าในช่วงของการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ผ่านมาทางวัดและชุมชนจึงได้งดการจัดกิจกรรม

ภาพที่ 1 พระธาตุเจดีย์ทันใจมิ่งมงคล วัดท่าซัว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ที่มา: <https://pukmudmuangthai.com/detail/17651>

ประเพณีสงวนน้ำพระธาตุเป็นการนำเอาประเพณีท้องถิ่นของชาวล้านนาว่าด้วยเรื่องของการบูชาพระธาตุมาจัดเป็นพิธีกรรมหนึ่งภายในชุมชน โดยมีฐานคิดมาจากภูมิปัญญา ความเชื่อ และวิถีการปฏิบัติของชาวล้านนาที่มี

การประชุมวิชาการระดับชาติศิลปศาสตรวิชาการ ครั้งที่ 2 :
ภาษา วัฒนธรรม การสื่อสาร และสุขภาพกับนวัตกรรมการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน
วันศุกร์ที่ 26 สิงหาคม 2565

ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระธาตุ “การสรงน้ำพระธาตุ” หรือการสรงน้ำพระเจดีย์ที่บรรจุพระธาตุซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธรูป และเมื่อจัดการสรงน้ำพระธาตุขึ้นมาก็เห็นว่าชาวบ้านในชุมชนบ้านท่าซำต่างให้ความร่วมมือกับกิจกรรมเป็นอย่างดี ผู้สูงอายุต่างเข้าร่วมกิจกรรมและเห็นคุณค่าของการได้มาสรงน้ำพระธาตุ ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“...ประเพณีสรงน้ำพระธาตุ ที่วัดเนี้ยตั้งมาประมาณ 400 กว่าปี ไม่เคยมีพระธาตุ เพิ่งมามีพระธาตุเมื่อปี 2562 เราสร้างตั้งแต่ปี 2559 แล้วมาเสร็จปี 2562 เราก็เลยเริ่มต้นประเพณีสรงน้ำพระธาตุ ก็เลยเชิญผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการสรงน้ำพระธาตุมาเล่าให้เขาฟังว่า ประเพณีสรงน้ำพระธาตุเนี้ยมันมีความสำคัญอย่างไร แล้วในประเพณีมันมีอะไรบ้างที่เป็นส่วนประกอบ ทำไมต้องมีเครื่องสักการะ การสรงน้ำพระธาตุเนี้ยเขาทำกันไปทำไม... เราก็เลยยกตัวอย่างว่า พระธาตุเนี้ย เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา เป็นตัวแทนของพระพุทธรูป เราสรงน้ำพระธาตุก็เหมือนเราสรงน้ำรดพระพุทธรูปเจ้า...”

(เจ้าอาวาสวัดท่าซำ (สัมภาษณ์), เมษายน 2565)

การสรงน้ำพระธาตุชาวบ้านในชุมชนจะนำน้ำที่มีความสะอาดมาสรงพระธาตุที่บรรจุไว้ในเจดีย์ หรือบริเวณฐานของเจดีย์ที่ครอบพระธาตุ หลังจากที่ได้สวดมนต์ไหว้พระ ฟังเทศน์ฟังธรรมแล้ว ก็จะเริ่มนำน้ำและเครื่องบูชามาทำการสรงน้ำพระธาตุ น้ำที่นำมาสรงน้ำพระธาตุมีทั้งน้ำบริสุทธิ์ และน้ำสะอาดเจือด้วยสิ่งบูชา เช่น น้ำมันส้มป่อย น้ำอบ น้ำหอม น้ำลอยดอกไม้ เป็นต้น ตามด้วยการสวดบูชาพระธาตุ และการเดินเวียนประทักษิณรอบพระธาตุเจดีย์ มีพระสงฆ์เป็นผู้นำและตามด้วยชาวบ้านในชุมชนที่เข้าร่วมพิธีกรรม โดยมีความเชื่อว่าการสรงน้ำพระธาตุเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนอบน้อมต่อพระพุทธรูปหรือการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี เป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจให้แก่ตนเอง และเสริมสร้างความเป็นสิริมงคล หรือบุญกุศลให้แก่ตนเอง ขณะเดียวกันการบูชาพระธาตุเป็นสิ่งที่ช่วยยึดโยงชาวบ้านในชุมชนให้มีความรักสามัคคีกัน และช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำเนินต่อไป

เมื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของประเพณีสรงน้ำพระธาตุที่เป็นประเพณีขึ้นภายในชุมชนท่าซำ ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ตามกรอบการวิเคราะห์คุณลักษณะ (Attribute Analysis) สี่พื้นบ้านของกาญจนา แก้วเทพ (2549) ใน 4 มิติ ประกอบด้วย 1) รู้จัก 2) รู้ใจ 3) รู้ใช้ และ 4) รู้รักษา พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนท่าซำได้ “รู้จัก” คือ การรู้จักลักษณะสี่พื้นบ้าน นั่นคือการสรงน้ำพระธาตุ ผ่านการขั้นตอนการเตรียมการสรงน้ำพระธาตุ เครื่องสักการะที่ใช้ในการสรงน้ำพระธาตุ การจัดตกแต่งพิธี ผู้คนที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม การแบ่งหน้าที่กันทำงาน เป็นต้น นอกจากนั้นภายใต้กระบวนการของการรู้จักผู้สูงอายุก็ได้รับรู้ถึงความเชื่อเกี่ยวกับการสรงน้ำพระธาตุ ผลบุญที่เกิดจากการสรงน้ำพระธาตุ ตลอดจนเป้าหมายของกิจกรรมที่จัดขึ้น ถัดมาคือ “รู้ใจ” เป็นลำดับขั้นที่เกิดหลังจากการรู้จัก ซึ่งมุ่งเน้นให้เกิดการเห็นคุณค่าร่วมกันของการสรงน้ำพระธาตุที่ได้จัดขึ้น ซึ่งอยู่ในรูปแบบของความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา การสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน เป็นสิ่งดึงดูดให้ผู้สูงอายุได้มารวมกลุ่มกัน ได้แลกเปลี่ยนข่าวสาร สอบถามสารทุกข์สุกดิบร่วมกัน ดังคำบอกเล่าของเจ้าอาวาสวัดท่าซำที่ว่า

“...มีโยมอยู่คนหนึ่งเป็นหัวหน้าทีมงานเนี้ย เขาบอกว่า ก่อนที่เราจะมาทำงานกันตรงเนี้ยนะ เราต้องไม่โกรธกันนะ ถ้าใครทำผิดห้ามถือโทษโกรธกัน ต้องให้อภัยกัน อันนี้คือกฎที่เขาสร้างขึ้นมานะ...”

(เจ้าอาวาสวัดท่าซำ (สัมภาษณ์), เมษายน 2565)

ผู้สูงอายุได้ “รู้ใช้” คือ เมื่อเห็นว่าการสรงน้ำพระธาตุเป็นกิจกรรมที่สามารถร้อยรัดผู้สูงอายุในชุมชนให้มา
รวมกันได้ เป็นกิจกรรมที่ดีที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มาแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ร่วมกันผ่านประเพณีสรงน้ำ
พระธาตุ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุก็อาจใช้ประเพณีสรงน้ำพระธาตุมาเป็นเครื่องมือหนึ่ง
ที่จะเชื่อมโยงผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อนำไปสู่การรวมกลุ่มอย่างเป็นรูปธรรมและดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพของ
ผู้สูงอายุในชุมชนต่อไป และสุดท้ายคือ “รู้รักษา” ด้วยการธำรงรักษาการสรงน้ำพระธาตุให้ดำรงอยู่ควบคู่กับวิถีชีวิต
ของคนในชุมชนได้ เนื่องจากการสรงน้ำพระธาตุเป็นกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นมาใหม่ในชุมชน หรือเป็นสื่อพิธีกรรมประเพณี
ที่ดำเนินการในชุมชนไม่นานมานี้ แม้ว่าจะได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นโจทย์สำคัญอย่าง
หนึ่งที่แกนนำหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอาจต้องพิจารณา เช่น ควรมีการจัดตั้งกรรมการคณะทำงานขึ้นมาเพื่อให้สามารถ
ดำเนินกิจกรรมนี้ได้ในทุก ๆ ปี หรือกำหนดเป็นกิจกรรมประจำปีของชุมชน เป็นต้น

การพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนท่าซั่ว บทความวิจัยนี้กำหนดขอบเขตของการพัฒนาสุขภาพของ
ผู้สูงอายุไว้ใน 4 มิติ ตามคำนิยามของประเวศ วะสี (2543) และจิรากร เกศพิชัยวัฒนา สุวณี วิวัฒน์วานิช สหรัฐ เจต
มโนรมย์ ปราบัติ ญาณินิยม (2550) ได้แก่ 1) มิติทางกาย 2) มิติทางจิต 3) มิติทางสังคม และ 4) มิติทางจิตวิญญาณ
โดยสุขภาพทางกาย หมายถึง การมีสุขภาพแข็งแรง ไม่ป่วยโดยไม่จำเป็น ไม่พิการ ไม่ตายก่อนวัยอันควร เมื่อป่วย
ได้รับการดูแลอย่างดี หายเร็ว และหายดี มีปัจจัย 4 พอเพียง และมีคุณภาพชีวิตที่ดี สุขภาพทางจิต คือ จิตใจดี ไม่
ป่วยทางจิต ไม่เครียด ไม่บีบคั้นและคลายเครียดได้ สุขภาพทางสังคม คือ สังคมพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูล ครอบครั
วอบอุ่น สิ่งแวดล้อม สภาพแวดล้อมดี ชีวิตมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี อาชีวกรรมความรุนแรงน้อย นโยบายสาธารณะดี ระบบ
ต่าง ๆ ที่ความเสมอภาค เป็นธรรม อยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข และสุขภาพทางจิตวิญญาณ คือ จิตใจเปี่ยมสุข เข้าใจ
สรรพสิ่งอย่างเป็นจริง เข้าถึงสิ่งดีงามถูกต้อง จิตใจดี มีเมตตา กรุณา จิตใจสะอาด สว่าง สงบ ดังนั้นในการกิจกรรมการ
สรงน้ำพระธาตุ สื่อพิธีกรรมที่จัดขึ้นของชุมชนท่าซั่ว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ก่อให้เกิดการพัฒนาสุ
ภาพของผู้สูงอายุดังนี้

1) มิติทางกาย คือ ความกระตือรือร้นที่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมการสรงน้ำพระธาตุ ผู้สูงอายุต้อง
จัดเตรียม เตรียมเครื่องสักการะทั้งที่เป็นของส่วนรวมและของส่วนตัวที่ต้องมาใช้ในการกิจกรรม ทำให้ผู้สูงอายุได้
เคลื่อนไหวร่างกายจากการได้ลงมือปฏิบัติ ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการแบ่งงานกันทำตามความถนัด และสภาพ
ร่างกายของผู้สูงอายุแต่ละคน เช่น การเหลาไม้ไผ่ การจักตอก การจัดเตรียมเครื่องสักการะ การเตรียมสถานที่ น้ำ หรือ
สิ่งของเพื่อบูชาพระธาตุ เป็นต้น

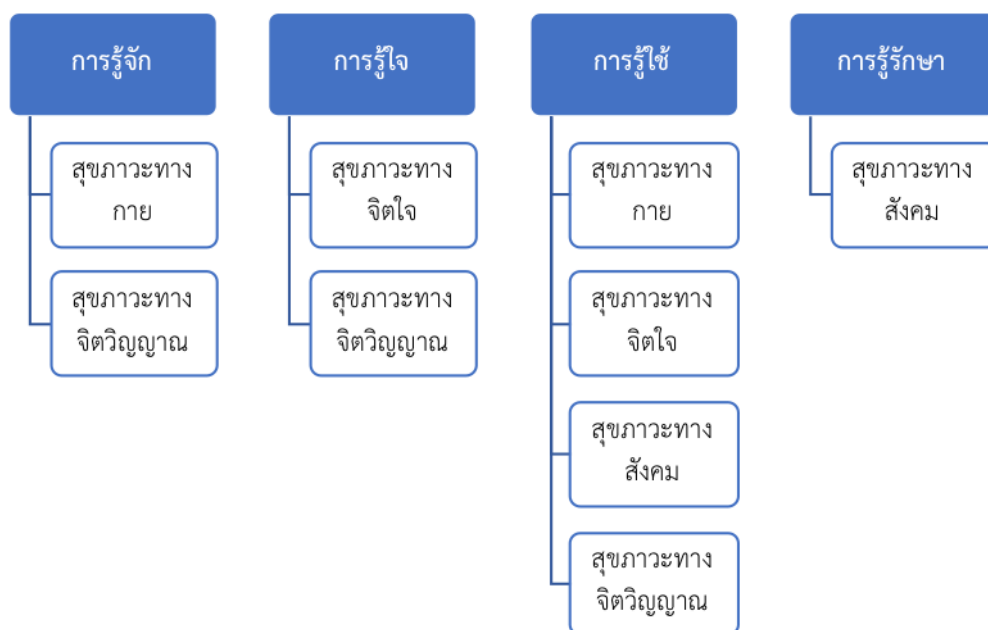
2) มิติทางจิตใจ คือ การเข้าร่วมกิจกรรมที่ถือว่าเป็นงานบุญของชุมชน ถือว่าเป็นบุญใหญ่ ทำให้
ผู้สูงอายุมีความเบิกบานในจิตใจ ได้เรียนรู้ถึงคุณค่าของกิจกรรมการสรงน้ำพระธาตุ ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกัน
และกัน ตลอดจนเป็นการสานต่อให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆที่จะจัดขึ้นอีกในครั้งต่อไป

3) มิติทางสังคม คือ กิจกรรมการสรงน้ำพระธาตุเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยจากความร่วมมือจากหลายๆ
ฝ่ายจึงจะสามารถจัดกิจกรรมให้สำเร็จลุล่วงได้ ดังนั้นไม่ว่าผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน พระสงฆ์ วัด ต้อง
มาร่วมกันทำกิจกรรม ในกลุ่มผู้สูงอายุอาจมีการแลกเปลี่ยนความรู้ในการจัดเตรียมเครื่องสักการะ เช่น การจัดดอกไม้
การทำขันดอก การทำสวดดอก เป็นต้น นอกจากนี้เมื่อมีการแลกเปลี่ยนความรู้ เทคนิคการประติษฐ์กันในกลุ่มผู้สูงอายุก็
ยังเกิดการสร้างภาคีภาคีในการทำงานร่วมกัน เช่น การทำงานร่วมกันต้องมีความเป็นพี่เป็นน้อง ใครทำผิดห้ามถือโทษ
โกรธกัน เป็นต้น

การประชุมวิชาการระดับชาติศิลปศาสตรวิชาการ ครั้งที่ 2 :
ภาษา วัฒนธรรม การสื่อสาร และสุขภาพกับนวัตกรรมการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน
วันศุกร์ที่ 26 สิงหาคม 2565

4) มิติทางจิตวิญญาณ คือ การสรงน้ำพระธาตุ เป็นสิ่งที่ยึดโยงกับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา การสรงน้ำพระธาตุเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของพระพุทธเจ้า การสรงน้ำพระธาตุก็เหมือนกับการรดน้ำพระพุทธรูป เพื่อให้เกิดความสงบร่มเย็น ความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง

การสรงน้ำพระธาตุกับการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ อาจสรุปทั้งในส่วนการวิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านกับการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านการสรงน้ำพระธาตุกับการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ
ที่มา: ผู้วิจัย

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

การสรงน้ำพระธาตุ เป็นสื่อพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านชุมชนท่าซัว ตำบลอ้าว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสุขภาวะให้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่เข้ามามีบทบาทในการทำกิจกรรมร่วมกันกับวัดท่าซัว และใช้กิจกรรมนี้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสุขภาวะทั้ง 4 มิติ ในการพัฒนาสุขภาวะทางกายนั้น ผู้สูงอายุที่ได้เข้าร่วมในประเพณีสรงน้ำพระธาตุ ได้มีโอกาสในการลงมือจัดเตรียมงาน เตรียมเครื่องบูชา เครื่องสักการะที่ใช้ในการสรงน้ำพระธาตุ ทำให้ผู้สูงอายุได้เคลื่อนไหวร่างกาย ต่อมาในการพัฒนาสุขภาวะทางจิตใจ ประเพณีสรงน้ำพระธาตุช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำเครื่องสักการะ การทำสวยดอกไม้ ซึ่งกันและกัน พร้อมกับความเบิกบานใจที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมงานบุญที่จัดขึ้นภายในชุมชน ในส่วนการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมนั้น การเข้าร่วมประเพณีการสรงน้ำพระธาตุช่วยให้ผู้สูงอายุมีโอกาสในการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เพิ่มมากขึ้นจากกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมสรงน้ำพระธาตุด้วยกัน หรือกลุ่มทางสังคมอื่น ๆ เช่น ญาติพี่น้อง สมาชิกในชุมชน เป็นต้น และสุดท้ายการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ โดยใช้คุณค่าของประเพณี หรือพิธีกรรมการสรงน้ำพระ

การประชุมวิชาการระดับชาติศิลปศาสตรวิชาการ ครั้งที่ 2 :
ภาษา วัฒนธรรม การสื่อสาร และสุขภาวะกับนวัตกรรมพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน
วันที่ 26 สิงหาคม 2565

ธาตุ ซึ่งสะท้อนความเป็นผู้ที่เคารพนบถ เลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนาผ่านพระธาตุที่เป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า หากได้ปฏิบัติหรือได้เข้าร่วมก็จะเกิดความเป็นมงคลต่อชีวิตของตนเองและครอบครัว

สื่อพิธีกรรมการสรงน้ำพระธาตุ แม้ว่าการสรงน้ำพระธาตุจะเป็นประเพณีที่เพิ่งได้จัดขึ้นชุมชนไม่กี่ปีที่ผ่านมา ทว่าการสรงน้ำพระธาตุก็ยึดโยงกับวิถีการปฏิบัติของคนในชุมชน คือการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นทุนดั้งเดิมของคนในชุมชน ซึ่งชาวล้านนามีคติความเชื่อในเรื่องของการบูชาพระธาตุมาอย่างยาวนาน เห็นได้จากการแต่งตำนานพระธาตุที่สำคัญต่าง ๆ เช่น ตำนานพระธาตุหริภุญไชย ตำนานพระบรมธาตุดอยตุง ตำนานพระธาตุเจ้าจอมทอง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546) สอดคล้องกับงานวิจัยของปธานชัย วายุโชติ (2559) พบว่า การบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนานั้นเป็นความศรัทธาต่อพระธาตุในฐานะแห่งความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองที่บรรพบุรุษได้เคารพสืบทอดกันมา เป็นสัญลักษณ์และเป็นเครื่องสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนในชุมชน เป็นกุศโลบายให้บุคคลได้ปฏิบัติธรรม เป็นเครื่องมือขัดเกลาทางสังคมและเป็นสิ่งที่ช่วยสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ขณะเดียวกัน ประเพณีการสรงน้ำพระธาตุนั้นอาจไม่ใช่วัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีมาในชุมชน แต่การเกิดขึ้นของกิจกรรมนี้ก็ทำให้ชุมชนได้รู้จัก รู้ใจ รู้ใช้ และรู้จักในกิจกรรมนี้มากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นภูมิปัญญาหนึ่งที่ชุมชนแห่งนี้ได้นำมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของชุมชน ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นถือว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ผ่านการคิดกระบวนระบบ ก่อนที่จะมาเป็นองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านการปรับตัวและการดำรงชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทั้งทางด้านกายภาพและด้านสังคมวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนท้องถิ่น รวมถึงระบบภูมิคุ้มกัน คุณค่า และมาตรฐานทางศีลธรรมของสังคมนั้น ๆ (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2552) ซึ่งหากพิจารณาการสรงน้ำพระธาตุที่เกิดขึ้นด้วยแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ (Invented Tradition) ของ Hobsbawm and Ranger (1983) ที่ว่า ประเพณีประดิษฐ์เป็นปัจจัยหนึ่งที่ปรับเปลี่ยนวิถีประเพณีเก่าที่ขาดคุณสมบัติที่จะปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมขณะนั้น โดยการสร้าง ผลิตซ้ำและปรับเปลี่ยนระบบคุณค่าที่อ้างอิงวัตถุโบราณ (Ancient Material) เพื่อรับใช้บริบทสังคมที่กำลังเผชิญ การสรงน้ำพระธาตุก็เป็นกิจกรรมที่ชุมชนได้สร้างขึ้นใหม่ เพื่อขับเคลื่อนให้สมาชิกในชุมชน หรือกลุ่มผู้สูงอายุได้มีพื้นที่ในการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มกันภายในชุมชน ผู้สูงอายุมีพื้นที่ในการทำกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามการส่งเสริมสุขภาพมีรูปแบบ เนื้อหา หรือวัตถุประสงค์ใหม่ อาจเป็นการประยุกต์ประเพณีเดิมแล้วนำมาสร้างใหม่เพื่อนำเสนอบริบทใหม่ ที่อ้างอิงมาจากฐานความเชื่อเดิมที่มีอยู่ในวัฒนธรรมนั้น อย่างไรก็ตามในกิจกรรมสรงน้ำพระธาตุอาจเห็นภาพของการส่งเสริมสุขภาพทางกายไม่ขัดเท่ากับการใช้สื่อพิธีกรรมอื่น ๆ ดังงานวิจัยของญาดา จุลเสวกระวิวรรณและคณะ (2561) ที่พบว่า การจัดกิจกรรมฟ้อนไทยพวนบำบัดสำหรับผู้สูงอายุ ด้วยการประยุกต์ท่ากายบริหารให้เข้ากับจังหวะดนตรี ช่วยให้ผู้สูงอายุได้บริหารกล้ามเนื้อ หรืองานวิจัยของ ทิตติภา ศรีสมัยและคณะ (2560) ที่ศึกษาการรำมวยโบราณประยุกต์ซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมีท่าทางการเคลื่อนไหวร่างกายแขนและขาที่ผสมสัมพันธ์กันคล้ายรูปแบบการออกกำลังกายมาปรับใช้กับผู้สูงอายุ เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยทุกท่าน เจ้าอาวาสวัดท่าซัว ตำบลบ่อแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ 2565

การประชุมวิชาการระดับชาติศิลปศาสตรวิชาการ ครั้งที่ 2 :
ภาษา วัฒนธรรม การสื่อสาร และสุขภาวะกับนวัตกรรมพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน
วันศุกร์ที่ 26 สิงหาคม 2565

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ.(2565). สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย 77 ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2564 เข้าถึงจาก <http://www.dop.go.th/th/know/1/275> สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2565.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). ยึดหลักปักแน่นกับงานสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุขภาพ. กรุงเทพฯ: โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข.
- จิราภร เกศพิชัยวัฒนา, สุวิณี วิวัฒน์วานิช, สหรัฐ เจตมโนรมย์ และปาริชาติ ญาตินิยม.(2550). **สูงวัยไม่สูญค่า**. นนทบุรี: สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชาวพรรณ จันทรประสิทธิ์, สุมาลี เลิศมัลลิกาพร, ธาณี แก้วธรรมานุกุล, วรันธรณ์ จงรุ่งโรจน์สกุล และปิยวรรณ สวัสดิ์สิงห์. (2563). ภูมิปัญญาท้องถิ่น “ล้านนา” ในการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ: การศึกษานำร่อง. **พยาบาลสาร**. 47(1), 185-197.
- ชาย โพธิ์สิตา.(2556). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ:อมรินทร์พรินต์ติ้ง.
- ญาดา จุลเสวก, ระวีวรรณ วรรณวิไชย และสมุ มรตรี นิ่มเนติพันธ์.(2561). การพัฒนากิจกรรมพ่อนไทยพวนบำบัดด้วยหลักการแอโรบิกเพื่อแก้ปัญหาของผู้สูงอายุที่มีคุณภาพการนอนหลับ. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. 19(2), 180-192.
- ทิตา ศิริสมัย, เสาวนีย์ นาคมะเริง, พลลพัญญ์ ยงฤทธิปกรณ์, วันทนา ศิริธราธิวัตร, ภารดี เอื้อวิญญาแพทย์, กิตติศักดิ์ สวรรย, วิสุทธิ์ และทวีศักดิ์ จรรยาเจริญ. (2560). ผลของการออกกำลังกายด้วยรำมวยโบราณประยุกต์ต่อสมรรถภาพทางกายในผู้สูงอายุชาวไทย: การศึกษานำร่อง. **จุฬาลงกรณ์เวชสาร**, 61(6): 745–755.
- ปธานชัย วายุโชติ. (2559). การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านนา. **วารสารการวิจัยกาสะลองคำ**, 10 (2): 109-119.
- ประเวศ วะสี.(2543). **สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: สำนักงานปฏิรูปสุขภาพ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2552). **ชุมชนปฏิบัติทางด้านการเรียนรู้ : แนวคิด เทคนิค และกระบวนการเรียนรู้** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มณฑการ ฉิมมามี.(2557). การย้ายถิ่นกับการพัฒนาทุนมนุษย์และแบบแผนการย้ายถิ่นของแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มะยรี วงศ์กานกลม. (2561). ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพจิตของ ผู้สูงอายุในสังคมวัฒนธรรมอีสาน. **วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม ฉบับพิเศษการประชุมวิชาการ ครั้งที่ 25**. วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครพนม มหาวิทยาลัยนครพนม.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2546). **ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- คันสนีย์ กระจำนอม. (2556). **องค์ความรู้ด้านการบริโภคอาหารของผู้สูงอายุในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน ไทลื้อไทยยอง และไทใหญ่ภายใต้วัฒนธรรมล้านนา**. งานวิจัยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2558). **ประเพณีสร้างสรรค์ในสังคมไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ศิริพร จิรวัดนกุล.(2555). **การวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาล**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: วิทย์พัฒน์.

**การประชุมวิชาการระดับชาติศิลปศาสตรวิชาการ ครั้งที่ 2 :
ภาษา วัฒนธรรม การสื่อสาร และสุขภาพกับนวัตกรรมการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน
วันศุกร์ที่ 26 สิงหาคม 2565**

- สมหมาย เปรมจิตต์, ชัยชนะ ปิ่นเงิน, และศรีเลา เกษพรหม. (2550). **ครอบครัวสบายสไตส์ล้านนา: วิถีชีวิตและการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ** (Healthy Families under Lan Na Traditions: Lifestyle and Health of the Old. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สามารถ ใจเตี้ย. (2561). วัฒนธรรมสุขภาพล้านนาเพื่อการดูแลสุขภาพ. **ธรรมศาสตร์เวชสาร**. 18(2), 240-248.
- อรพยา สารมาศ, ปุณณรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ และชนบพร แสงวนิช. (2563). ศิลปะเป็นฐานด้วยการเล่าเรื่องจากภาพเพื่อสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ. **วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต**. 8(1), 1-15.
- Hobsbawm, E & Ranger, T. (1983). **Terrence The Invention of Tradition**. Cambridge: Cambridge University press.